

Zaključak

Njegošev nasljednik, sinovac Danilo Stankov Petrović Njegoš, zatiče Crnu Goru u bitno drugačijem svijetlu od one koju je Njegoš naslijedio od svog strica 1830. godine. Crnu Goru je sada mogao voditi jedan čovjek jer su izazovi koje je sa sobom nosila svjetovna vlast bili eliminisani (slučaj sa guvarnadurom). Osnivanjem Senata i Gvardije, nad kojima je vrhovnu vlast imao vladika, oslabljena je moć razjedinjenih plemena. Crna Gora je sada imala kaznačeja za finansije i sistem oporezivanja što je smanjivalo njenu materijalnu zavisnost od Rusije. Njegoševa konstantna borba za naklonost Rusije izazvala je u njemu izvjesno nepovjerenje prema svom velikom zaštitniku i učinila ga opreznijim u prihvatanju pomoći. Vladika je pravio određeni presedan kad se obraćao Austriji i njenim podanicima samo onda kad su Rusi odbijali da mu pruže pomoć.

Možda je Njegošev najveći doprinos Crnoj Gori bio taj što je svom narodu i podanicima pružio mogućnost da se osjećaju Crnogorcima. On je stvorio osnovu za formiranje obrazovnog sistema u kojem su se stvarali crnogorski građani. Dao im je sveca sa kojim su se mogli poistovijetiti, budući da su mnogi od njih bili živi u vrijeme kad je Pe-

tar I Petrović upravljao Crnom Gorom. I na kraju, dao im je književnost koju su mogli prigrliti kao vlastito nasljeđe. Zbog neuspjeha u pregovorima sa Turcima, Njegoš je napisao epsko remek-djelo, otjelotvorenje južnoslovenskog nacionalnog osjećanja i stremljenja koja su prepoznata i danas u 21. vijeku. Struktura Njegoševe vlade bila je temelj crnogorske državnosti sve do kraja 19. vijeka. Promjene koje je Njegoš uveo za dvadeset godina svoje vladavine omogućile su Danilu da odabere „svjetovnu umjesto duhovne vlasti“. Danilo 1852. godine ukida spregu između duhovnog vladike i svjetovnog vladara i sebe proglašava svjetovnim gospodarom Crne Gore – knjazom.¹

Rad na ovoj knjizi predstavlja pokušaj da se za zapadnu čitalačku publiku napiše istorija Crne Gore u periodu 1830-1851. Prije tog perioda ne postoji dovoljno izvora na engleskom jeziku o Njegošu i Crnoj Gori. Danas je Njegoš u očima mnogih veliki pjesnik, dok su njegova istorijska postignuća kao crnogorskog vladara od drugorazrednog značaja. Ovaj rad predstavlja pokušaj da se ta njegova dostignuća objasne i istaknu odvojeno od njegovog književnog rada.

Njegoševa istorijska ličnost bila je zapostavljena. Kao što to Edvard D. Goj pronicljivo reče: „Istoriju čini mnoštvo pojedinačnih života, a svi

¹ *Mamula austrijskom ministru vojske*, 31. decembar 1851, PPNG1850, 508; Kopija pisma Danila Petrovića, 11. novembar 1851, 473.

oni zajedno su jedna nužna apstrakcija“.² Neophodno je rasvijetliti Njegošev život u cilju potpunijeg razumijevanja života na Balkanu. Ja se nijesam bavila analizom Njegoševog književnog rada iz nekoliko razloga. Prije svega, ta oblast je dobro istražena; autori se bave Njegoševim književnim značajem mnogo više od ostalih crnogorskih tema. Osim toga, samo dva njegova pjesnička djela dostupna su na engleskom jeziku; rad na valjanom prevodu po sebi predstavlja poseban angažman. Konačno, ovaj rad je zamišljen kao uvod u mogućnosti koje crnogorska istorija nudi za istraživanje.

Crna Gora nije u potpunosti zapostavljena u istorijskim izvorima na Balkanu, premda je o njoj na engleskom jeziku pisano površno i u zvaničnim izvorima. U primjeru djela *The Balkans since 1453*. L. S. Stavrianosa postoji svega nekoliko stranica koje su posvećene Crnoj Gori. Autor djela uvodi čitaoca u važnu istorijsku raspravu o Crnoj Gori, iako ne istražuje podtekst opservacija koje često navodi, na primjer: „Uloga Crne Gore u opštim pitanjima Južnih Slovena i Balkana bila je nesrazmjerna njenim apsurdno oskudnim materijalnim resursima“.³ Barbara Jelavič upozorava čitaoca da ne očekuje raspra-

² E.D. Goy, *The Sabre and the Song, Njegoš: The Mountain Wreath*, Belgrade: P.E.N. Publications, 1995, 22.

³ L.S. Stavrianos, *The Balkans since 1453*, New York: Holt, Rinehart and Winston, 1965; New York University Press, 2000, 237.

vu o značaju Crne Gore u ruskoj vanjskoj politici na Balkanu „zato što joj njena veličina ne dopušta značajnu ulogu u međunarodnim pitanjima“, ali istovremeno opisuje Crnu Goru kao važnu stratešku tačku „sa koje je Rusija mogla da sprovodi politiku na Balkanu protiv drugih sila“.⁴ Džon Lampe i Marvin Džekson unaprijed isključuju Crnu Goru iz svoje analize o istoriji ekonomije na Balkanu zbog njene „zaostale ruralne ekonomije.“⁵ Novija djela o Balkanu, kao *Nacionalizam, rat i Velike sile: 1804-1999* Miše Glenija, pominju Crnu Goru samo kao sporedno pitanje u raspravama o Istoku. Par pretpostavki o Crnoj Gori traži preispitivanje, posebno u pogledu njene veličine, siromaštva i uloge na Balkanu. Neki akademici, kao što su historičar ekonomije Mišel Paleret, historičar Ivo Banac i sociolog Džon Alkok počinju da uključuju Crnu Goru u svoje obimne studije o Balkanu i Jugoslaviji.

Opšta je pretpostavka da su Rusi igrali važnu ulogu u oblikovanju crnogorske istorije. Kao što se može pročitati u ovim poglavlјima, ruska vlada je bila više izvor finansijske pomoći, nego etičke ili političke zaštite Crnogoraca. Austrijanci su, s

⁴ Barbara Jelavich, *A Century of Russian Foreign Policy: 1814-1914*. Philadelphia: J.B. Lippincott Company, 1964, 61.

⁵ John R. Lampe and Marvin L. Jackson, *Balkan Economic History: 1500-1950, From Imperial Borderlands to Developing Nations*, Bloomington: Indiana University Press, 1982, 280.

druge strane, imali primjetnu ulogu. Svakodnevni odnosi s kotorskom upravom pružili su Crnoj Gori dragocjeno političko iskustvo i priliku da sebe definiše u evropskom državotvornom sistemu.⁶ Crna Gora je bila u miru s ponekim ali ne i sa svim osmanskim vezirima na susjednim teritorijama. Njihove paše vodile su svoje odvojene politike, nezavisno jedan od drugog i od samog carsva. Stoga su crnogorsko-turski odnosi, kako se na kraju pokazalo, bili mnogo življi i komplikovaniji u odnosu na tradicionalne pretpostavke.

Prihvatila sam se ovog istraživanja s jednim primarnim ciljem: dopune opštoj evropskoj priči. Kako bi se to postiglo, prvo treba da bude napisana jedna solidna crnogorska istorija. Možda je najlakši način da se to postigne u upoređivanju različitih iskustava Velikih sila o Crnoj Gori, u odnosu na uvriježeno mišljenje o njenoj ulozi na Balkanu. Kad se te analize objedine otvara se pregršt mogućnosti za integrisanje Crne Gore (i

⁶ Džon Tredvej slijedi dobro poznate obrasce, pothranjujući duboko ukorijenjenu mržnju. On smatra da je Austro-Ugarska „najodgovornija za gušenje ostvarenja crnogorskih aspiracija“. Dok takvo stanovište možda i jeste tačno u dijelu razdoblja koji je ovaj autor proučavao (1908-1914), ono se ne može primijeniti na ranija razdoblja crnogorske istorije. Štaviše, predrasude koje su Crnogorci imali prema Austrijancima dolaze iz vremena koje prethodi Prvom svjetskom ratu a nalaze put do savremenih naučnih radova. John D. Treadway, *The Falcon and the Eagle: Montenegro and Austria-Hungary, 1908-1914*, West Lafayette: Purdue University Press, 201.

drugih balkanskih država) u šire okvire globalne istorije.

Mada je u današnje vrijeme primjetan trend udaljavanja od nacionalnih istorija, Crnogorci uprkos tome treba da napišu svoju istoriju upravo sad kad Jugoslavije više nema. Dominacija Srbije i bivše Jugoslavije nad Crnom Gorom u prvim dekadama 20. vijeka rezultirala je umanjivanjem značaja crnogorske istorije. Njegoša su smatrali srpskim pjesnikom, dok je njegova uloga vladike ostala bez šireg priznanja. Pripajanjem crnogorske istorije svojoj, Srbi su stvorili kontinuitet koji im je ranije nedostajao: Crnogorci, koji su tvrdili da ih Osmanlije nikada u potpunosti nijesu pokorile, sačuvali su sebe od one sudbine koju su imali Srbi koji su osjećali da su izgubili pet stotina godina svoje povijesti. Ironija je što je upravo taj odvojeni i razlikujući period crnogorske istorije na Balkanu prošao nezapaženo kod zapadnih autora i što se njime nijesu više bavili.

Rezultat svega je to što se crnogorska istorija gotovo ne pominje u nekim ključnim djelima o Balkanu na engleskom jeziku. Mit o crnogorskoj nezavisnosti temeljio se na istorijskim činjenicama po kojima Turci nijesu nikada istinski potčinili Crnogorce. Zato što se njima nije vladao na isti način kao drugim balkanskim nacijama, Crnogorci su mogli polagati prava na izvjesne razlike, s obzirom na to da nijesu dijelili iste feudalne institucije i nasljedstvo. Ne samo da je Crna Gora bila izuzetak u opštoj turskoj dominaciji na

Balkanu, već je, takođe, izuzetak u iskustvu jugoslovenske države. Crnogorci nijesu propatili u ratovima koji su opustošili ostale bivše republike. Crnogorska istorija sadrži mnogo značajnih izuzetaka u odnosu na tradicionalnu istoriju Balkana.

Cjelokupno balkansko iskustvo može se bolje razumjeti proučavanjem crnogorske istorije, istorije koja je u suprotnosti sa svima ostalim. Obično nam izuzeci od nekog pravila mogu reći više o sistemu, nego samo pravilo. To je sigurno slučaj s Crnom Gorom koja nije bila dio ni Mletačke republike, ni Habzburškog carstva, niti evropskog državnog sistema. Činjenica da je Crna Gora ostala nezavisna u odnosu na Osmansko carstvo, dok su ostale balkanske države podlegle moći ove velike sile, ne može se objašnjavati samo njenim siromaštvom i nepristupačnošću njenih krajeva.